

I. Η ΓΕΝΙΚΗ ΡΗΤΡΑ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 16

Την ελευθερία της γνώμης και της πνευματικής κίνησης γενικά, συμπληρώνουν οι μακροσκελείς διατάξεις του άρθρου 16 του Συντάγματος. Σχετικά με την τέχνη, την επιστήμη και την παιδεία. Βέβαια, όλες αυτές οι εκδηλώσεις του ανθρωπίνου πνεύματος και μορφές επαφής μεταξύ των ανθρώπων θα μπορούσαν να βρουν έρεισμα, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά την αμυντική διάσταση της συνταγματικής προστασίας τους, και στο άρθρο 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος. Η ιδιαίτερη επομένως αναφορά τους στο άρθρο 16, και μάλιστα η καθιέρωση σχετικής γενικής αρχής στην παράγραφο 1 του άρθρου αυτού, υποδηλώνει προφανώς την αυξημένη κατοχύρωσή τους συγκριτικά με άλλες μορφές έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών.

Είναι εξάλλου χαρακτηριστικό ότι το άρθρο 16 παράγραφος 1 δεν συνοδεύεται από τη ρήτρα *«τηρώντας τους νόμους του Κράτους»* όπως το άρθρο 14 παράγραφος 1. Τούτο δεν σημαίνει ότι ο καλλιτέχνης, ο επιστήμονας ή ο εκπαιδευτικός μπορούν, επικαλούμενοι την παραπάνω συνταγματική διάταξη, να παραβιάζουν τους *«γενικούς νόμους»*.

Στο άρθρο 16 παράγραφος 1 εδάφιο α' του Συντάγματος, δεν κατοχυρώνεται όμως μόνον ένας status negativus, αλλά και ένας status positivus, αφού η ανάπτυξη και προαγωγή της τέχνης και της επιστήμης, της έρευνας και της διδασκαλίας αποτελούν, σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, υποχρέωση του κράτους. Πρόκειται λοιπόν και για κοινωνικό δικαίωμα, από το οποίο πάντως δεν απορρέει ευθέως αγωγήμη αξίωση κατά του κράτους.

Αντίθετα, δεν προβλέπεται στο άρθρο 16 παράγραφος 1 εδ. α Συντ., αλλ' αποδοκιμάζεται απ' αυτό, ένα τυχόν κρατικό μονοπώλιο στην έρευνα, την επιστήμη ή, πολύ περισσότερο, την τέχνη. Σε ό,τι αφορά ειδικότερα την επιστημονική έρευνα, η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας δέχεται ότι αυτή κατοχυρώνεται ως ατομικό δικαίωμα του καθενός και όχι ως αποκλειστική αποστολή τού κράτους. Επομένως, κάθε φυσικό πρόσωπο και κάθε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου έχει το δικαίωμα να επιδίεται σε επιστημονική έρευνα στους τομείς του ενδιαφέροντός του. Μάλιστα, στη δραστηριότητα αυτή πρέπει, κατά την έννοια της συνταγματικής αυτής διάταξης, να έχει την αρωγή τού κράτους. Ο κανόνας αυτός δεν επηρεάζει καθόλου από το ότι τα Α.Ε.Ι., ως αυτοδιοικούμενα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ν.π.δ.δ.), εκτός από τη διδασκαλία ασκούν επίσης και επιστημονική έρευνα, στο πλαίσιο του σκοπού τους κατά το άρθρο 16 παρ.5 Συντ. Ούτε η επιστημονική έρευνα περιορίζεται μόνον στα Α.Ε.Ι., ούτε η ανάπτυξη και υποστήριξή της είναι αποκλειστικό καθήκον του κράτους. Απλώς το τελευταίο πρέπει να ενισχύει την επιστημονική έρευνα από οποιονδήποτε φορέα (ιδιωτικό ή δημόσιο), και αν διεξάγεται αυτή και πρωτίστως να διαμορφώνει τον χώρο της ελεύθερης και πολυφωνικής ανάπτυξής της.

Ειδικότερα στο άρθρο 16 παρ.2 Συντ., κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην παιδεία και συνεπώς του διδασκομένου. Στόχος της παιδείας είναι η ολοκλήρωση του ατόμου μέσα από την πραγμάτωση των ικανοτήτων και δεξιοτήτων του, βασικές δε αρχές της είναι η ίση πρόσβαση όλων στη μόρφωση και η ελεύθερη επιλογή του εκπαιδευτικού ιδρύματος. Η υποκειμενική – αμυντική αυτή προσέγγιση της παιδείας αντιπαράτίθεται

συνήθως με μία αντικειμενική – θεσμική αντίληψη, η οποία δίδει προτεραιότητα στην κοινωνική χρησιμότητα της παιδείας. Η αντικειμενική θεώρηση της παιδείας εκφράζεται ειδικότερα με την άποψη ότι το δικαίωμα στην παιδεία είναι κοινωνικό δικαίωμα, ενώ η παροχή της παιδείας αποτελεί παροχή δημόσιας υπηρεσίας. Έκφανση της θεωρήσεως αυτής είναι η αρχή της δωρεάν φοιτήσεως και της μη διακριτικής μεταχειρίσεως των σπουδαστών.

II) ΟΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

α) Οι σκοποί της παιδείας

Στην παιδεία και στην εκπαίδευση αφορούν οι παράγραφοι 2-4, 7 και 8 του άρθρου 16. Οι υπόλοιπες διατάξεις (παράγραφοι 5 και 6), θίγουν το ειδικό καθεστώς της ανώτατης εκπαιδεύσεως.

Η παρ.2 δεν χαρακτηρίζει μόνον την παιδεία ως *«βασική αποστολή του κράτους»*, αλλά προσδιορίζει επιπλέον τους σκοπούς της, αναφέροντας ότι αποβλέπει στην ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, στην ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και στη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.

β) Η συνταγματική αποστολή του κράτους στο χώρο της παιδείας

Έχοντας την παιδεία ως βασική αποστολή (παρ.2), η πολιτεία οφείλει να λάβει πρόσφορα μέτρα και να διαθέσει τα κατάλληλα μέσα, ώστε να εξασφαλίσει την ομαλή υποχρεωτική φοίτηση (παρ.3) , οφείλει να προσφέρει δωρεάν μόρφωση σε κρατικά εκπαιδευτήρια (παρ.4), και οφείλει να ενισχύει τους σπουδαστές που διακρίνονται, καθώς και όσους έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία. Ακόμα, σύμφωνα με την

παράγραφο 7, το κράτος πρέπει να φροντίσει για την επαγγελματική και κάθε άλλη ειδική εκπαίδευση σε σχολές ανώτερης βαθμίδας και για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο από τρία έτη. Εάν προστεθεί εδώ ότι κατ' αποκλειστικότητα στο κράτος ανήκουν τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα (παρ.5) γίνεται φανερό πόσο μεγάλες είναι οι ευθύνες της πολιτείας για την παροχή παιδείας σε όλες της τις μορφές και τις βαθμίδες.

γ) Το δικαίωμα της παιδείας

Το δικαίωμα στη μόρφωση δεν μνημονεύεται ρητώς, αλλά προκύπτει σαφώς από τις παραγράφους 3 και 4 του άρθρου 16. Όταν θεσπίζεται ο ελάχιστος χρόνος της υποχρεωτικής φοιτήσεως και όταν χορηγείται σε όλους τους Έλληνες δικαίωμα δωρεάν παιδείας – και μάλιστα σε όλες τις βαθμίδες της – στα κρατικά εκπαιδευτήρια, εξυπακούεται ότι οι ανωτέρω ρυθμίσεις στηρίζονται στην αναγνώριση του βασικού δικαιώματος για μόρφωση και εξειδικεύουν το περιεχόμενό του. Το δικαίωμα στην παιδεία δεν έχει αμυντικό χαρακτήρα, αλλά γεννά αξίωση απέναντι στο κράτος για παροχή του αγαθού της παιδείας. Να σημειωθεί ακόμη ότι το δικαίωμα αυτό είναι βεβαίως κοινωνικό, με την έννοια ότι απαιτεί την ενεργοποίηση της πολιτείας, προκειμένου να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για την προσφορά ολοκληρωμένης εκπαίδευσής.

III) ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ιδιαίτερη φροντίδα επέδειξε ο συντακτικός νομοθέτης για τον ευαίσθητο χώρο της ανώτατης παιδείας. Στις παραγράφους 5 και 6 του

άρθρου 16 του Συντάγματος απέκλεισε κάθε ιδιωτική πρωτοβουλία, εισήγαγε κανόνες για την αρτιότερη οργάνωση της ανώτατης εκπαίδευσης, ρύθμισε αναλυτικώς την υπηρεσιακή κατάσταση του διδακτικού προσωπικού, έλαβε υπόψη τον φοιτητικό παράγοντα, μνημονεύοντας ειδικώς τη λειτουργία των φοιτητικών συλλόγων. Εάν προσθέσουμε ότι η βασική διακήρυξη της ελευθερίας της επιστήμης, της έρευνας και της διδασκαλίας στην παράγραφο 1 έχει ζωτική σημασία για την ουσιαστική παροχή της πανεπιστημιακής μορφώσεως, συμπληρώνουμε την εικόνα του συνταγματικού καθεστώτος που διέπει την ανώτατη εκπαίδευση.

1) Τα στοιχεία της ακαδημαϊκής ελευθερίας

Σημειώσαμε ήδη ότι οι ελευθερίες που θεσπίζονται στο άρθρο 16 απρ.1 είναι συνυφασμένες με τη λειτουργία των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Δεδομένου ότι η ανώτατη παιδεία παρέχεται αποκλειστικώς από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, είναι φυσικό η επιστημονική έρευνα και η διδασκαλία να πραγματοποιούνται κυρίως στον πανεπιστημιακό χώρο. Τούτο φυσικά δεν αποκλείει τη διεξαγωγή έρευνας από φυσικά ή νομικά πρόσωπα (ιδιωτικού δικαίου).

α) Η ελευθερία της επιστήμης

Επιστήμη νοείται κάθε σοβαρή και οργανωμένη προσπάθεια για την ανεύρεση της αλήθειας. Η επιστήμη θεωρείται ότι αποτελεί έννοια γένους ως προς τις έννοιες της έρευνας και της διδασκαλίας. Βασικό περιεχόμενο της ελευθερίας της επιστήμης είναι η κατοχύρωση του δικαιώματος της κριτικής και της αντιπαραθέσεως με αντίθετες, πάγιες ή κρατούσες απόψεις, και γενικώς η «*μεθοδικά θεμελιωμένη αμφισβήτηση*»

κατεστημένων αντιλήψεων. Με την συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας της επιστήμης επιδιώκεται η αποσύνδεση της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας από την αποκλειστική προώθηση συγκεκριμένων θεσμών περί επιστήμης. Εξυπακούεται ότι συνάδει απολύτως με την ελευθερία της επιστήμης η υποστήριξη της προσωπικής γνώμης του επιστήμονα, εφόσον τοποθετείται στον επιστημονικό διάλογο και δεν γίνεται με προπαγανδιστική διάθεση. Δεν αντιβαίνει πάντως στην ελευθερία της επιστήμης η προώθηση από μέρους του κριούς συγκριμένων ερευνητικών κλάδων ή αντικειμένων ανάλογα με τις ανάγκες της συγκυρίας.

β) Η ελευθερία της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας

Η επιστημονική έρευνα επιδιώκει την ανεύρεση, και η διδασκαλία τη μετάδοση της επιστημονικής αλήθειας. Οι δύο αυτές εκφάνσεις της ακαδημαϊκής ελευθερίας συνδέονται στενά μεταξύ τους, καθώς η διδασκαλία στηρίζεται στην έρευνα, για να προσεγγίσει τη γνώση, αλλά και η έρευνα προωθείται με τη διδασκαλία, η οποία την βοηθά να επαληθεύσει τη γνώση. Ελευθερία της έρευνας σημαίνει, καταρχήν, ελεύθερη επιλογή του αντικειμένου, της μεθόδου και του τρόπου οργανώσεως της έρευνας, καθώς και ελεύθερη διάδοση των συμπερασμάτων της, ενώ η ελευθερία της διδασκαλίας περιλαμβάνει το δικαίωμα του πανεπιστημιακού διδασκάλου να επιλέγει το αντικείμενο και τη μέθοδο διδασκαλίας, καθώς και να μεταδίδει με τη διδασκαλία όχι μόνον τομές γνώσεις αλλά και γνώσεις που είναι αποτέλεσμα προσωπικής έρευνας. Στην ελευθερία διδασκαλίας και έρευνας περιλαμβάνεται σαφώς

η έκφραση προσωπικών επιστημονικών απόψεων, καθώς και η άσκηση κριτικής.

Με τη ρητή κατοχύρωση της ακαδημαϊκής έρευνας και διδασκαλίας στο Σύνταγμα, θεμελιώνεται αξίωση απέναντι στην κρατική εξουσία, και ιδίως απέναντι στο νομοθέτη και στη διοίκηση, να μην παρεμβαίνουν στη διαδικασία της κτήσεως και της μεταδόσεως των επιστημονικών γνώσεων, ούτε να περιορίζουν με προληπτικά ή καταστατικά μέτρα το περιεχόμενο της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Μάλιστα, με τις σημερινές συνθήκες, πρέπει να γίνει δεκτό ότι φορείς της ακαδημαϊκής ελευθερίας δεν είναι μόνον οι διδάσκοντες στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, αλλά και οι διδασκόμενοι, οι οποίοι δεν αποτελούν παθητικούς δέκτες επιστημονικών γνώσεων αλλά (θα όφειλαν να) συμμετέχουν ενεργώς στην κτήση και στη μετάδοσή τους.

2) Η οργάνωση της ανώτατης παιδείας

Το άρθρο 16 παρ.5 ορίζει ότι η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικώς από ιδρύματα που αποτελούν νόμιμα πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση. Τα ιδρύματα τελούν υπό κρατική εποπτεία, δικαιούνται της οικονομικής ενισχύσεως του κράτους και λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που περιλαμβάνουν τους οργανισμούς τους. Με τον τρόπο αυτό, το Σύνταγμα εμπιστεύεται τον τομέα της ανώτατης παιδείας στην κρατική μέριμνα, προσδιορίζει τη νομική μορφή, υπό την οποία λειτουργούν τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, κατοχυρώνει την αυτοδιοίκησή τους και αναγνωρίζει το δικαίωμα οικονομικής ενισχύσεώς τους από τον κρατικό προϋπολογισμό.

Πέρα από την καθημερινή διοικητική αυτοτέλεια, το Σύνταγμα επιδιώκει, δηλαδή, και την οικονομική αυτοτέλεια των Α.Ε.Ι.

α) Ο δημόσιος χαρακτήρας της ανώτατης εκπαίδευσης

Ειδικά την ανώτατη εκπαίδευση αφορούν οι παράγραφοι 5 και 6 του άρθρου 16 του Συντάγματος. Από το εδ. α' της πρώτης από αυτές, σε συνδυασμό και προς το εδ. β' της παραγράφου 8 του ίδιου άρθρου, καθίσταται σαφές ότι η ανώτατη εκπαίδευση όχι μόνον αποτελεί, κατά το Σύνταγμα, δημόσια υπηρεσία, αλλά και αποκλείεται η έστω και μερική παραχώρησή της σε ιδιώτες. Η νομολογία εξάλλου ερμηνεύει με ιδιαίτερη αυστηρότητα τις παραπάνω διατάξεις. Κρίθηκε έτσι ότι η λειτουργία από ιδιωτικό φορέα στο ελληνικό έδαφος και σε συνεργασία με ευρωπαϊκό πανεπιστήμιο *«πανεπιστημιακού προγράμματος αντίκειται προδήλως στον κατεξοχήν δημόσιας τάξης κανόνα που είναι διατυπωμένος στα μνημονευόμενα άρθρα του Συντάγματος»*. Ακόμη από το άρθρο 16 Συντ. Συνάγεται ότι δεν είναι επιτροπή η αναγνώριση ως χρόνου διανυθέντος σε ομοταγές προς ημεδαπό ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα του χρόνου σπουδών που διανύθηκε σε τμήμα ή παράρτημα αλλοδαπού Α.Ε.Ι., το οποίο λειτουργεί στην Ελλάδα με τη μορφή ιδιωτικού φροντιστηρίου ή κέντρου ελευθέρων σπουδών. Γενικότερα, τίτλοι σπουδών αποκτημένοι από ιδιωτικές σχολές, στην Ελλάδα δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να αναγνωρισθούν ως ισότιμοι με τίτλους σπουδών αποκτημένους από νομίμως συνεστημένα Α.Ε.Ι.

β) Η αυτοδιοίκηση των Α.Ε.Ι.

Πέρα από τον χαρακτήρα των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ως νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, το εδάφιο α της παραγράφου 5

του άρθρου 16 του Συντάγματος, εγγυάται και την «*πλήρη αυτοδιοίκησή*» τους. Η αυτοδιοίκηση αποτελεί, άλλωστε, και την ειδοποιό διαφορά του κατά την έννοια του άρθρου 16 του Συντάγματος ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος από άλλα, ισότιμα μεν προς τα λοιπά, ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα του κράτους, όπου όμως δεν εφαρμόζεται η αρχή της ακαδημαϊκής ελευθερίας, όπως είναι οι παραγωγικές σχολές των ενόπλων δυνάμεων.

Η αυτοδιοίκηση είναι έννοια διακεκριμένη από εκείνη της αυτονομίας. Κατ' επέκτασιν τα Α.Ε.Ι. δεν μπορούν να θέσουν κανόνες δικαίου για τον εαυτό τους, εκτός βέβαια αν υπάρξει σχετική νομοθετική εξουσιοδότηση. Η αυτοδιοίκηση σημαίνει απλώς ότι αυτά διαχειρίζονται με αυτοτέλεια και με δικά του, το καθένα, όργανα, τις υποθέσεις τους, πάντα όμως μέσα στο πλαίσιο των γενικών και αφηρημένων ρυθμίσεων που θεσπίζονται με τυπικό νόμο ή κανονιστική πράξη. Ωστόσο, ενόψει ακριβώς της πλήρους αυτοδιοίκησης, θα ήταν αντισυνταγματική κάθε διάταξη τυπικού νόμου σχετική με θέματα των Α.Ε.Ι., εάν στερούνταν γενικού και αφηρημένου χαρακτήρα και εμπεριείχε στην πραγματικότητα ατομική ρύθμιση.

Η «*πλήρης αυτοδιοίκηση*» των Α.Ε.Ι. έχει διφυή υπόσταση. Αφενός πρόκειται για ατομικό δικαίωμα αφού αποτελεί τη φυσική προέκταση της, κατά την παράγραφο 1 του άρθρου 16 του Συντάγματος, ακαδημαϊκής ελευθερίας. Είναι πρόδηλο ότι η ακαδημαϊκή ελευθερία θα διέτρεχε αυξημένους κινδύνους, αν τα πανεπιστήμια εντάσσονταν άμεσα στον κρατικό μηχανισμό, όπως συμβαίνει με τα δημοτικά σχολεία ή τα γυμνάσια και λύκεια. Αφετέρου όμως πρόκειται και για θεσμική εγγύηση,

αφού το αυτοδιοικούμενο πανεπιστήμιο καθιερώνεται ως θεσμός, κυρίως για να εξυπηρετηθεί ο σκοπός της ανάπτυξης και προαγωγής της επιστήμης και της εξύψωσης της παιδείας, που αποτελεί «υποχρέωση» και μάλιστα «*βασική αποστολή*» του κράτους.

Στην έννοια της «*πλήρους αυτοδιοίκησης*» των Α.Ε.Ι. ανήκουν ιδίως:

- i)** Το δικαίωμά τους να επιλέγουν με τα δικά τους όργανα το ***διδασκτικό προσωπικό τους***, μέσα στο πλαίσιο των γενικών κανόνων του νόμου. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται και η αποκλειστική αρμοδιότητα των πανεπιστημιακών οργάνων να αποφασίζουν αν, πόσες και ποιες θέσεις διδακτικού προσωπικού θα προκηρύξουν. Ο Υπουργός Παιδείας μπορεί μόνο να ελέγξει τη δυνατότητα κάλυψης της σχετικής δαπάνης.
- ii)** Το δικαίωμά τους να ***επιλέγουν τα όργανα διοίκησης τους***. Ακόμη και όταν πρόκειται για πρόσληψη διοικητικού ή τεχνικού προσωπικού, όμως, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι τουλάχιστον η κατά διακριτική ευχέρεια εκτίμηση της προσωπικότητας, των γνώσεων ή της εμπειρίας των υποψηφίων, που τυχόν προβλέπει ο νόμος, οφείλει να γίνει από πανεπιστημιακά όργανα.

Κατ' εξαίρεση, ωστόσο, θα μπορούσε να γίνει δεκτό ότι η ανάθεση της επιλογής διοικητικού προσωπικού σε όργανα της κεντρικής διοίκησης, θα ήταν θεμιτή συνταγματικά, εφόσον καθιερώνεται ένα γενικό σύστημα αξιολόγησης για ολόκληρο τον

δημόσιο τομέα, στη βάση αυστηρά αντικειμενικών κριτηρίων, π.χ. με πανελλήνιο διαγωνισμό.

- iii)** Η **οικονομική αυτοτέλεια**, δηλαδή η ικανότητα της διοίκησης και διαχείρισης της περιουσίας τους με δικά τους όργανα, και βέβαια της σύνταξης ιδιαίτερου για κάθε Α.Ε.Ι. προϋπολογισμού και απολογισμού. Ρητά άλλωστε το άρθρο 16 παράγραφος 5 εδ. β' του Συντ. καθιερώνει δικαίωμα των Α.Ε.Ι. να ενισχύονται οικονομικά από το κράτος. Πρόκειται εδώ για πρόσθετη θεσμική εγγύηση που περιβάλλει την πλήρη αυτοδιοίκηση και δημιουργεί αξίωση καθενός Α.Ε.Ι. κατά του κράτους για κάλυψη τουλάχιστον των στοιχειωδών λειτουργικών αναγκών του, σε όσο βαθμό επαρκούν προς τούτο οι ίδιοι πόροι του.
- iv)** Η κατάρτιση των **προγραμμάτων σπουδών** από τα πανεπιστημιακά όργανα (πρβλ. άρθρο 24 παρ.6 ν.1268/1982).

Συνταγματικό όριο της πλήρους αυτοδιοίκησης είναι η, επίσης ρητά προβλεπόμενη στο άρθρο 16 παρ.5 εδ. β'. Συντ. κρατική εποπτεία επί των Α.Ε.Ι. Η άσκηση της εποπτείας αυτής, που συνίσταται σε έλεγχο νομιμότητας και όχι σκοπιμότητας, δεν επιτρέπεται να απεμποληθεί ούτε νομοθετικά. Ο έλεγχος αυτός οφείλει συνεπώς να ασκείται από τον εποπτεύοντα Υπουργό Παιδείας, και μάλιστα, σε όλες τις αποφάσεις, είτε θετικές είτε αρνητικές, των αρμοδίων εκλεκτορικών σωμάτων, χωρίς πάντως να αποκλείεται να τάξει ο νόμος αυτός σχετική αποκλειστική προθεσμία, μετά την πάροδο της οποίας ο Υπουργός καθίσταται κατά χρόνο αναρμόδιος.

IV) ΟΙ ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΠΟΥΔΕΣ ΤΟΥΣ

Ο ν. 1268/1982 ρυθμίζει τα ζητήματα των σπουδών και τα θέματα των φοιτητών στα άρθρα 23-25 και στο άρθρο 29. Ως προς τα φοιτητικά θέματα, είναι χαρακτηριστικό ότι ο ν.1268 εννοεί να τα εξαντλήσει σε ένα άρθρο (29). Στους φοιτητές, πάντως, αναφέρονται και πολλές άλλες διατάξεις του νόμου. Ο ν.2083/1992 αφιερώνει στις μεν προπτυχιακές σπουδές το άρθρο 9, στις δε μεταπτυχιακές σπουδές τα άρθρα 10-14.

1) ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Τα άρθρα 23-25 του ν.1268 για τις προπτυχιακές σπουδές ρυθμίζουν κατά σειρά το διδακτικό έργο, το Πρόγραμμα και τον Κανονισμό Σπουδών. Το διδακτικό έργο έχει τοποθετηθεί συστηματικώς εδώ, μολονότι είναι στενότερα συνυφασμένο με τα καθήκοντα και την εν γένει δραστηριότητα του Διδακτικού – Ερευνητικού Προσωπικού (Δ.Ε.Π.).

α) Περιεχόμενο του διδακτικού έργου

Ως διδακτικό έργο ορίζεται από το άρθρο 23 παράγραφος 1, η αυτοτελής διδασκαλία ενός μαθήματος, τα φροντιστήρια και οι φροντιστηριακές και κλινικές ασκήσεις, η επίβλεψη διπλωματικών εργασιών, η πραγματοποίηση σεμιναρίων και άλλων ανάλογων δραστηριοτήτων. Η παράγραφος 3 του άρθρου 23 τακτοποιεί το ζήτημα των πανεπιστημιακών συγγραμμάτων και βοηθημάτων.

β) Πρόγραμμα Σπουδών

Οι κανόνες του άρθρου 24 του νόμου 1268, επέφεραν σημαντικές μεταρρυθμίσεις στην οργάνωση των σπουδών και αποδείχθηκαν βασικότεροι για τη λειτουργία των Α.Ε.Ι. Υπό τον ουδέτερο τίτλο

«Πρόγραμμα Σπουδών», έχουν συγκεντρωθεί όλες εκείνες οι διατάξεις που διέπουν τα μαθήματα και τις κατηγορίες του, την κατανομή τους στα εξάμηνα, καθώς και τη διαδικασία καταρτίσεως και τροποποίησής του Προγράμματος Σπουδών. Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 24, το Πρόγραμμα Σπουδών προσαρμόζεται στον ελάχιστο αριθμό εξαμήνων που απαιτούνται για τη λήψη του πτυχίου.

Σύμφωνα με το άρθρο 24 παρ.1 του ν.1268, τα εξαμηνιαία μαθήματα χωρίζονται σε υποχρεωτικά, κατ' επιλογήν και προαιρετικά μαθήματα, όπου τα μαθήματα επιλογής πρέπει να καλύπτουν το $\frac{1}{4}$ του Προγράμματος Σπουδών. Εξάλλου συγκεκριμένα υποχρεωτικά μαθήματα μπορούν να χαρακτηριστούν προαπαιτούμενα, όταν η επιτυχής παρακολούθησή τους αποτελεί προϋπόθεση για τη διδασκαλία άλλων υποχρεωτικών μαθημάτων. Ο φοιτητής υποβάλλει δήλωση προτιμήσεως στην αρχή κάθε εξαμήνου. Σε κάθε μάθημα ανήκει ορισμένος αριθμός διδακτικών μονάδων. Η διδακτική μονάδα αντιστοιχεί σε μία ώρα εβδομαδιαίας διδασκαλίας επί ένα εξάμηνο.

Πρέπει να τονισθεί ιδιαίτερος ότι η τοποθέτηση των μαθημάτων στα (τουλάχιστον 8) εξάμηνα σπουδών, δεν είναι δεσμευτική. Τούτο σημαίνει ότι οι φοιτητές δεν υποχρεούνται να ακολουθήσουν το ενδεικτικό Πρόγραμμα Σπουδών του Τμήματος, αλλά μπορούν να καταστρώσουν ένα πρόγραμμα που ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες και στις κλίσεις τους, μπορούν να παρατείνουν και να επεκτείνουν τις σπουδές τους, συγκεντρώνοντας περισσότερες διδακτικές μονάδες από όσες αιτούνται για τη λήψη του πτυχίου. Να σημειωθεί ακόμη ότι για κάθε μάθημα του Προγράμματος Σπουδών, ορίζεται ο τομέας που έχει την ευθύνη της

διδασκαλίας του, καθώς και ότι όταν ένα μάθημα απευθύνεται σε μεγάλα ακροατήρια, επιδιώκεται η κατάτμηση του ακροατηρίου, με αποτέλεσμα το ίδιο μάθημα να διδάσκεται στο ίδιο εξάμηνο από περισσότερα μέλη του Α.Ε.Π. (άρθρο 24 παράγραφοι 10 και 11).

γ) Κανονισμός Σπουδών

Στο άρθρο 25 του νόμου 1268 και υπό τον τίτλο «Κανονισμός Σπουδών», θα συναντήσουμε εκείνες τις ρυθμίσεις που είχαν χαρακτήρα γενικό και ισχύουν για όλα τα τμήματα των Α.Ε.Ι. Το εν λόγω άρθρο αναφέρεται στην χρονική διάρκεια και διάσταση του εκπαιδευτικού, ενώ ταυτόχρονα διευθετούνται τα ζητήματα της βαθμολογίας και των εξετάσεων. Ο νομοθέτης διατηρεί μεν την έννοια του ακαδημαϊκού έτους, προβλέπει όμως ότι το εκπαιδευτικό έργο ενός ακαδημαϊκού έτους χωρίζεται σε δύο εξάμηνα. Σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ.5 του ν.2083, κάθε εξάμηνο και των δύο κύκλων σπουδών, περιλαμβάνει τουλάχιστον 13 πλήρεις εβδομάδες για διδασκαλία και «αντίστοιχο» αριθμό εβδομάδων για εξετάσεις.

Σύμφωνα με την παράγραφο 12 του άρθρου 25, ο φοιτητής τελειώνει τις σπουδές και λαμβάνει το πτυχίο του, όταν επιτύχει στα προβλεπόμενα από το Πρόγραμμα Σπουδών μαθήματα, και συγκεντρώνει τον απαιτούμενο αριθμό διδακτικών μονάδων. Εάν ο φοιτητής αποτύχει σε μάθημα επιλογής, οφείλει είτε να το επαναλάβει σε επόμενο εξάμηνο, είτε να το αντικαταστήσει με άλλο μάθημα επιλογής.

Η βαθμολογία σε κάθε μάθημα καθορίζεται από τον διδάσκοντα, ο οποίος είναι αρμόδιος να οργανώσει τις εξετάσεις και να προσδιορίσει το περιεχόμενό τους. Εάν φοιτητής αποτύχει τουλάχιστον τέσσερις φορές σε

εξετάσεις οποιουδήποτε μαθήματος, το Διοικητικό Συμβούλιο του Τμήματος μπορεί να ορίσει, μετά από αίτηση του φοιτητή, «*τριμελή επιτροπή επανεξέτασης*» στην οποία μετέχει υποχρεωτικώς και ο εξεταστής (άρθρο 9 παρ.8 ν. 2083).

δ) Εξετάσεις και βαθμολογία

Η διεξαγωγή των εξετάσεων είναι ένα από τα τελευταία προπύργια της διακριτικής ενέργειας της διοικήσεως. Ο εξεταστής που βαθμολογεί γραπτά δοκίμια, διαθέτει ευρέα περιθώρια ουσιαστικής εκτιμήσεως, τα οποία δεν ελέγχονται από τον ακυρωτικό δικαστή. Ως δικαιολογητικός λόγος του μειωμένου ελέγχου προβάλλει ο τεχνικός χαρακτήρας των θεμάτων: ο δικαστής δεν μπορεί να είναι εξοικειωμένος με όλους τους τομείς του επιστητού. Από την άλλη πλευρά, καταβάλλεται προσπάθεια, ώστε αφενός να τεθούν ορισμένες αρχές, ικανές να οριοθετήσουν τα περιθώρια ουσιαστικής εκτιμήσεως κατά την αξιολόγηση των εξεταζόμενων, και αφετέρου να περιορισθεί η ένταση του ανέλεγκτου πεδίου ουσιαστικής εκτιμήσεως.

Ως προς τις κατευθυντήριες αρχές, ο εξεταστής οφείλει να χρησιμοποιεί ομοιόμορφα και σταθερά κριτήρια βαθμολογίας, τα οποία αντλεί από την πείρα του. Ο εξεταζόμενος έχει το δικαίωμα να αμφισβητεί το αποτέλεσμα των εξετάσεων και πρέπει να καλείται σε ακρόαση, όταν πρόκειται να του επιβληθούν κυρώσεις λόγω επιλήψιμης συμπεριφοράς κατά τη διεξαγωγή των εξετάσεων. Ο περιορισμός του ανέλεγκτου περιθωρίου εκτιμήσεως επιτυγχάνεται με τον εντοπισμό τμημάτων ή φάσεων της εξεταστικής διαδικασίας, που μπορούν να γίνουν αντικείμενο δικαστικού ελέγχου, για παράδειγμα ο δικαστής ελέγχει σε ποιον βαθμό

η διοίκηση στηρίχθηκε σε αληθή γεγονότα, εάν τήρησε πιστά την προδιαγραφόμενη διαδικασία, κατά πόσον τα θέματα είναι εντός (ή εκτός) της ανακοινωθείσης ύλης.

2) ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Ο ν. 2083 αφιερώνει εκτεταμένες ρυθμίσεις στις μεταπτυχιακές σπουδές και στις διδακτορικές προστριβές. Σύμφωνα με το εισαγωγικό άρθρο 10, τα Α.Ε.Ι. έχουν την κύρια ευθύνη της οργανώσεως και λειτουργίας Προγραμμάτων Μεταπτυχιακών Σπουδών (Π.Μ.Σ.). Το άρθρο 11 προσδιορίζει τους σκοπούς των Π.Μ.Σ. και προβλέπει ότι αποσκοπούν στην προαγωγή της γνώσης και στην ανάπτυξη της έρευνας, και οδηγούν στην απονομή διδακτορικού διπλώματος. Η χρονική διάρκεια είναι διαφορετική από κλάδο σε κλάδο, αλλά δεν μπορεί να είναι μικρότερη από έξι διδακτικά εξάμηνα. Ως προαπαιτούμενο της απονομής διδακτορικού διπλώματος, μπορεί να προβλέπεται η απόκτηση μεταπτυχιακού διπλώματος ειδικεύσεως, η χρονική διάρκεια για την απονομή του οποίου δεν μπορεί να είναι μικρότερη από τέσσερα διδακτικά εξάμηνα (παρ.1).

3) ΦΟΙΤΗΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Ο ν.1268 θεωρεί φοιτητικά θέματα εκείνα που συνδέονται με την *φοιτητική μέριμνα* κατά το άρθρο 29. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι ο φοιτητικός παράγοντας απουσιάζει από τις υπόνοιες ρυθμίσεις του νόμου. Ήδη το άρθρο 3 παρ.5 απαριθμεί μεταξύ των «μελών» των Α.Ε.Ι. τους προπτυχιακούς και τους μεταπτυχιακούς φοιτητές, ενώ ένα πλήθος άλλων κανόνων καθιερώνει και κατοχυρώνει τη συμμετοχή των φοιτητών στην ανάδειξη των πανεπιστημιακών αρχών και στη λειτουργία των

πανεπιστημιακών οργάνων. Η πληθωρική αναγνώριση της φοιτητικής συμμετοχής αποτελεί, άλλωστε, ένα από τα βασικά γνωρίσματα του νόμου 1268, που αποβλέπει ακριβώς στην ανάπτυξη ισότιμης συνεργασίας διδασκόντων και διδασκομένων, και στην ανάληψη ουσιαστικών ευθυνών από τους φοιτητές.

α) Φοιτητική μέριμνα

Οι διατάξεις του άρθρου 29 για την φοιτητική μέριμνα μπορούν να χωρισθούν σε δύο κατηγορίες: στην πρώτη ομάδα εμπίπτουν οι παράγραφοι που περιλαμβάνουν ολοκληρωμένους κανόνες δικαίου και στην δεύτερη οι ρυθμίσεις που προβλέπουν παροχές προς τους φοιτητές και απαιτούν την εξειδίκευσή τους με προεδρικά διατάγματα. Κατά την εισαγωγική διάταξη της παραγράφου 1, η ιδιότητα του φοιτητή αποκτάται με την εγγραφή του στο Α.Ε.Ι. και αποβάλλεται με τη λήψη του πτυχίου, ενώ σύμφωνα με την παράγραφο 11, οι φοιτητές θεωρούνται ενήλικοι ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους έναντι του Α.Ε.Ι. Ακόμη, η παράγραφος 2, ορίζει γενικώς ότι οι φοιτητές δικαιούνται να κάνουν χρήση όλων των εγκαταστάσεων και μέσων που διαθέτει το Α.Ε.Ι. για την εκπλήρωση του εκπαιδευτικού του έργου και, τέλος, η παράγραφος 7 εξουσιοδοτεί τον Πρύτανη να συγκροτήσει με απόφασή του ειδική υπηρεσία για την πληροφόρηση των φοιτητών, για τη διευκόλυνσή τους στην εξεύρεση εργασίας, για τον επαγγελματικό προσανατολισμό και την παροχή κοινωνικής μέριμνας.

Την ανετότερη παρακολούθηση των σπουδών επιδιώκουν οι παροχές των παραγράφων 3, 5 και 6 του άρθρου 29. Καταρχήν οι φοιτητές έχουν πλήρη ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη.

Επίσης, τους παρέχονται διευκολύνσεις για τις μετακινήσεις τους σε όλη τη διάρκεια του έτους, καθώς και τα αναγκαία μέσα για την πολιτιστική τους καλλιέργεια και ψυχαγωγία (παρ.6). Ειδικά μέτρα λαμβάνονται εξάλλου και για τους εργαζόμενους φοιτητές (παρ.8). Ως προς τη δωρεάν σίτιση των φοιτητών και την οργάνωση και λειτουργία των Φοιτητικών Λεσχών και Εστιατορίων, οι ρυθμίσεις της παραγράφου 5 του άρθρου 29 ν.1268, έχουν συμπληρωθεί με το άρθρο 49 παρ.1 ν.1404/1983. Σύμφωνα με τη νεότερη αυτή διάταξη, σε κάθε Α.Ε.Ι. ιδρύεται, ως Παράρτημά του, Φοιτητική Λέσχη και προσλαμβάνει τη μορφή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου. Οι φοιτητές διατηρούν όλες τις ανωτέρω παροχές για χρονικό διάστημα που υπερβαίνει κατά το ήμισυ τον ελάχιστο χρόνο των προπτυχιακών σπουδών στο Τμήμα τους. Ακόμη ο φοιτητής, μπορεί να ζητήσει την αναστολή της φοιτήσεώς του, οπότε αίρεται η φοιτητική ιδιότητα και αναστέλλονται όλα τα δικαιώματα που θεσπίζει το άρθρο 29 (παράγραφοι 9 και 10). Παροχή προς τους φοιτητές συνιστά, τέλος, η δωρεάν διανομή των διδακτικών βιβλίων και βοηθημάτων.

β) Φοιτητική συμμετοχή

Στην φοιτητική συμμετοχή μπορούμε να διακρίνουμε δύο μεγάλες κατηγορίες περιπτώσεων: οι φοιτητές μετέχουν αφενός στα εκλεκτορικά σώματα για την ανάδειξη των πανεπιστημιακών αρχών και αφετέρου στα συλλογικά όργανα διοικήσεως των Α.Ε.Ι. Η διαφορά έγκειται στο ότι η συμμετοχή στα εκλεκτορικά σώματα εξαντλείται με την πράξη της εκλογής, ενώ η συμμετοχή στα συλλογικά όργανα είναι διαρκής και καθιστά τους φοιτητές πλήρη και ισότιμα μέλη των πανεπιστημιακών

οργάνων. Πάντως, και στις δύο περιπτώσεις, οι φοιτητές μετέχουν με εκπροσώπους τους, που ορίζονται από τα Διοικητικά Συμβούλια των φοιτητικών συλλόγων κατά το σύστημα της απλής αναλογικής (άρθρο 2 παρ.3 β', ν. 1268).

Με το νόμο 2083 η συμμετοχή των φοιτητών στα εκλεκτορικά σώματα, που αναδεικνύουν τον Πρύτανη, τους Αντιπρυτάνεις και τους Προέδρους των Τμημάτων, είχε μειωθεί στο 50% των μελών ΔΕΠ, ενώ υπό το προϊούσαν καθεστώς ήταν ίσος προς τον αριθμό των τελευταίων τους (άρθρο 3 παρ.1α' και 4 παρ.3 ν.2083/1992). Ο πρόσφατος νόμος 2188/1994 αύξησε το ποσοστό αυτό σε 80% (άρθρο 1 παρ.3 εδ. β). Μικρότερη είναι η συμμετοχή μόνον στην εκλογή των Διευθυντών των Τομέων, που πραγματοποιείται από τη Γενική Συνέλευση του Τομέα, όπου μετέχουν (μέχρι) πέντε φοιτητές (άρθρο 9 παρ.2α' ν.1268). Σε ό,τι αφορά τώρα τα συλλογικά πανεπιστημιακά όργανα, δεν υπάρχει ενιαία γραμμή: στη Σύγκλητο μετέχουν ανά ένας φοιτητής από κάθε Τμήμα του Α.Ε.Ι. (άρθρο 2 παρ.2α' ν.2083), ενώ στις Γενικές Συνελεύσεις των Σχολών και των Τμημάτων, ο αριθμός των εκπροσώπων των φοιτητών είναι ίσος προς το 50% των μελών του ΔΕΠ (άρθρα 8 παρ.2α' και 10 παρ.2α' ν.1268). Στην δε Γενική Συνέλευση του Τομέα μετέχει, όπως είδαμε, σχετικά περιορισμένος αριθμός φοιτητών. Φοιτητική συμμετοχή προβλέπεται όπως και στα ολιγομελή διοικητικά όργανα των πανεπιστημιακών μονάδων: στο Πρυτανικό Συμβούλιο μετέχει ένας εκπρόσωπος των φοιτητών (άρθρο 2 παρ.2α' ν. 2083), στην Κοσμητεία μετέχουν ανά ένας εκπρόσωπος των φοιτητών των Τμημάτων της Σχολής (άρθρο 10 παρ.3α' ν.1268) και στο Διοικητικό Συμβούλιο του Τμήματος

δύο εκπρόσωποι των φοιτητών (άρθρο 4 παρ.2 ν.2083). Να σημειωθεί ακόμη ότι στο τριμελές όργανο, που χορηγεί την άδεια για την επέμβαση της δημόσιας δυνάμεως στο Α.Ε.Ι., μετέχει και φοιτητής (άρθρο 2 παρ.6α' ν.1268), ενώ και το Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας λειτουργεί με πέντε εκπροσώπους της ΕΦΕΕ (άρθρο 5 παρ.2 ν. 1268).

V) ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ

Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ.2 β' του νόμου 1268/1982 *«Η ανάδειξη των φοιτητών στα πανεπιστημιακά όργανα γίνεται για ετήσια θητεία από το φοιτητικό σύλλογο κάθε τμήματος, ο οποίος λειτουργεί... είτε ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου είτε μέχρι την έγκριση του καταστατικού ως ένωση προσώπων».*

Η σύνδεση της συμμετοχής των φοιτητών στα διοικητικά όργανα των Α.Ε.Ι. απορρέει και συνδέεται κατά κύριο λόγο με τα ακόλουθα συνταγματικά δικαιώματα ή αρχές.

α) Ανθρώπινη αξία

Ως καταστατική αρχή της ελληνικής συνταγματικής τάξης, η αρχή της ανθρώπινης αξίας διαπνέει και τροφοδοτεί το σύνολο των αναγνωριζόμενων και απονεμόμενων από αυτή δικαιωμάτων. **«Άνθρωπος και ανθρώπινη αξία συνιστούν πραγματική – δικαιοϊκή ταυτότητα»¹**
Το αξίωμα του **κοινωνικού ανθρωπισμού**, της πίστης στον άνθρωπο και τις δυνατότητές του ώθησε το συντακτικό νομοθέτη του ισχύοντος Συντάγματος να προχωρήσει στην κατοχύρωση της συμμετοχής στη

¹ **Ανδρέα Δημητρόπουλου**, *Συνταγματικά Δικαιώματα, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις*, έκδοση 2004, σελ. 102.

διοίκηση των Α.Ε.Ι. εκπροσώπων όλων των «ομάδων» του μεταξύ των οποίων και οι φοιτητές. Άλλωστε **«πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας»²** δεν αποτελεί **μόνο «ο σεβασμός» αλλά και «η προστασία της αξίας του ανθρώπου».**

β) Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας

Ως ειδικότερη εκδήλωση της θεμελιώδους αρχής της ανθρώπινης αξίας, η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας του άρθρου 5 παρ.1 Συντ. δεν περιέχει **«προγραμματική πρόταση»** αλλά ισχύον δίκαιο, κατοχυρώνει συνταγματικό δικαίωμα που αναπτύσσει πλήρη νομική δύναμη³. Το Σύνταγμα αναγνωρίζει σε κάθε άνθρωπο το δικαίωμα να διαθέτει ελεύθερα τον εαυτό του προς την κατεύθυνση την οποία το ίδιο επιλέγει. Η **συνταγματική προστασία της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας έχει καθολικό χαρακτήρα**, αναφέρεται δηλαδή σε οποιαδήποτε εκδήλωση της ανθρώπινης ζωής.

Η ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτική ζωή της χώρας κατοχυρώνεται βασικά υπέρ των Ελλήνων πολιτών και αποτελεί, μαζί με την πολιτική ισότητα, μητρικό δικαίωμα του πολιτικού χώρου, του χώρου δηλαδή που στρέφεται γύρω από τον άξονα της εξουσίας.

Είναι προφανές, λοιπόν, πως το δικαίωμα της συμμετοχής των φοιτητών στα όργανα συνδιοίκησης του πανεπιστημίου συνδέεται άρρηκτα με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας υπό την οριοθέτηση του Συντάγματος, των δικαιωμάτων των άλλων και των χρηστών ηθών.

² **Βιδάλη Τ., Δημητρόπουλου Π., Παπακωνσταντίνου Απ., Παπανικολάου Κ., Το Σύνταγμα της Ελλάδος και η Ε.Σ.Δ.Α.**, σελ. 17, εκδ. Σάκκουλα, 2001, σελ. 17.

³ **Δαγτόγλου**, τ. Β., σελ. 1145 – **Παντελής Αντ.**, *Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων* 1984, σελ. 130 – Αντίθετα, **Μάνεσης**, *Ατομικές Ελευθερίες* 1982, σελ. 119.

γ) Δικαίωμα του Συνέρχεσθαι (άρθρο 11 παρ.1 Συντάγματος)

Στο προστατευτικό πεδίο του άρθρου αυτού **εμπίπτουν** ως γνωστόν **οι δημόσιες κλειστές συναθροίσεις – συνεδριάσεις** τόσο των οργάνων του φοιτητικού συλλόγου κάθε Τμήματος όσο και των οργάνων συνδιοίκησης του Α.Ε.Ι. Ως «συνάθροιση», κατά την έννοια του Συντάγματος, θεωρείται «η σκόπιμος κατ' αρχήν και όχι τυχαία, προσωρινή επί το αυτό συνάντησις αξιόλογου αριθμού προσώπων, προς έκφρασις ή ακρόασις ανακοινώσεως ή γνώμης επί ορισμένου θέματος»⁴. Η συνάθροιση ως συνάντηση περισσότερων ατόμων αναφέρεται σε συγκεκριμένο χρόνο. Για τη συνάθροιση απαιτείται συνήθως το στοιχείο της προηγούμενης οργάνωσης. Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι ή με άλλη έκφραση το δικαίωμα της με την ευρύτερη έννοια συμμετοχής σε συναθροίσεις, προστατεύει την ελευθερία της ομαδικής κινήσεως και ασκείται κυρίως για πολιτικούς σκοπούς, αλλά και για ευρύτερες επιδιώξεις που ανήκουν στον κοινωνικό χώρο. «Οι δημόσιες κλειστές συναθροίσεις δε μπορούν ποτέ να απαγορευτούν, η διοργάνωση και πραγματοποίησή τους είναι ελεύθερη. Δεν είναι, επομένως, δυνατή η διάλυση δημόσιας κλειστής συνάθροισης για το λόγο ότι είχε νόμιμα απαγορευτεί». Όπως προκύπτει ξεκάθαρα λοιπόν, οι συνεδριάσεις των συλλογικών οργάνων των φοιτητών αλλά και του Πανεπιστημίου, καθώς και οι δημόσιες παραστάσεις διαμαρτυρίας των φοιτητών για διεκδίκηση αιτημάτων τους στις αρχές του Πανεπιστημίου, προστατεύονται υπό τον περιορισμό του άρθρου 25 παρ.3 του Συντάγματος.

⁴ **Α. Σβώλος – Γ. Βλάχος**, *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*, Β', Εκδόσεις Σάκκουλα, 1995, σελ. 195.

δ) Δικαίωμα του Συνεταιρίζεσθαι (άρθρο 12 παρ.1 Συντάγματος)

«Το καθεστώς των φοιτητικών συλλόγων **ερείδεται συνταγματικά στο άρθρο 16 παρ.5 του Συντάγματος**, ωστόσο το πλαίσιο προστασίας τους πηγάζει και από το άρθρο 12 παρ.1 για τις ενώσεις προσώπων που, με την ευρύτερη έννοια, είναι οι τυπικές ή άτυπες μη πρόσκαιρες ενώσεις οι οποίες επιδιώκουν σκοπό **μη κερδοσκοπικό**. Κατά τη συνταγματική διατύπωση οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις προσώπων και μη κερδοσκοπικά σωματεία, τηρώντας τους νόμους, που ποτέ όμως δεν μπορούν να εξαρτήσουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού από προηγούμενη άδεια»⁵.

«Στο περιεχόμενο της γενικότερης συνεταιριστικής ελευθερίας ανήκει η ελευθερία εισόδου σε ενώσεις προσώπων που έχουν ήδη ιδρυθεί. Η κατεύθυνση αυτή του δικαιώματος σημαίνει ότι δεν επιτρέπεται ο αδικαιολόγητος αποκλεισμός ατόμων που συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις να γίνουν μέλη της ένωσης»⁶. Η θέση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία ενόψει της επανειλημμένα εκφρασμένης άποψης του Συμβουλίου της Επικρατείας ότι «η εκπροσώπηση των φοιτητών από τους φοιτητικούς συλλόγους πρέπει να γίνεται βάσει κριτηρίων που είναι εξασφαλιστικά της ευρύτερης δυνατής συμμετοχής των φοιτητών στο σύλλογό τους»⁷, ενώ έκρινε τη διάταξη του άρθρου 2 παρ.3 β' του νόμου 1268/1982 ατελή.

Πάντως, ιδιαίτερη σημασία έχει ότι εν όψει της ειδικής διάταξης του άρθρου 16 παρ.5 Συντ. για τους φοιτητικούς συλλόγους «...το

⁵ **Βιδάλη Τ., Δημητρόπουλου Π., Παπακωνσταντίνου Απ., Παπανικολάου Κ., Το Σύνταγμα της Ελλάδος και η Ε.Σ.Δ.Α.**, εκδ. Σάκκουλα, 2001.

⁶ **Α. Δημητρόπουλου, Συνταγματικά Δικαιώματα**, εκδ. 2004, σελ. 261.

⁷ ΣτΕ 2805/84 (Ολ) Το Σ 1984, 646 (650, 651), ΣτΕ 2923/87 (Ολ) Το Σ 1987, 747 (749/750).

*δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι για τους σπουδαστές μπορεί να υποβληθεί σε όρους διαφορετικούς από εκείνους του άρθρου 12 και της σχετικής αστικής νομοθεσίας*⁸. Αυτό ενισχύει την άποψη ότι προέχει η εξασφάλιση της μεγαλύτερης δυνατής αντιπροσώπευσης των φοιτητών στα συλλογικά τους όργανα.

ε) Η συνδικαλιστική ελευθερία (άρθρο 23 παρ.1 Συντ.)

Στο πλαίσιο της σύνδεσης της σωματειακής μορφής των φοιτητικών συλλόγων με την πολιτική τους φυσιογνωμία και τα αιτήματα που εκφράζουν μπορεί βάσιμα να υποστηριχτεί ότι η φοιτητική συμμετοχή στα συλλογικά όργανα του πανεπιστημίου στηρίζεται στη συνδικαλιστική ελευθερία του άρθρου 23 παρ.1 Συντ. που πρέπει να καθίσταται ανεμπόδιστη και να προστατεύεται.

Επισημαίνεται πάντως η απουσία ειδικών ρυθμίσεων για αυξημένες θεσμικές εγγυήσεις στους εκπροσώπους των φοιτητών που ισχύουν σε άλλες κατηγορίες συνδικαλιστικών φορέων.

VI) ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ

Όπως αναπτύχθηκε και παραπάνω, η βασική συνταγματική διάταξη στην οποία στηρίζεται η φοιτητική συμμετοχή στα πανεπιστημιακά όργανα είναι αυτή του άρθρου 16 παρ.5 Συντ. Επισημαίνεται συχνά, πάντως, ότι εν όψει των διατάξεων και του νόμου – πλάσιο για τα Α.Ε.Ι. (Ν. 1268/1982) «*το περιεχόμενο της ακαδημαϊκής ελευθερίας του φοιτητή είναι πολύ πιο περιορισμένο από εκείνο των*

⁸ **Φ. Βεγλερή**, *Τα δικαιώματα του ανθρώπου και οι περιορισμοί του*, Το Σ 1979, σελ. 25 επ. (35).

πανεπιστημιακών διδασκάλων. Αυτό αφορά κυρίως την έρευνα την οποία ο φοιτητής δεν μπορεί να ασκήσει αυτοδύναμα αλλά και στη διδασκαλία μιας επιστήμης που ο φοιτητής δε γνωρίζει ακόμη δε μπορεί να αξιώσει εύλογα συμμετοχή με αποφασιστική ψήφο στην κατάρτιση του προγράμματος σπουδών. Επίσης, δε μπορεί να έχει αποφασιστική συμμετοχή στην εκλογή και λειτουργία των πανεπιστημιακών οργάνων⁹. Η σύμπραξη των φοιτητών αφορά κυρίως την διαμόρφωση της φοιτητικής ζωής¹⁰.

Οι απόψεις αυτές εκφράζουν μια αναμφίβολα φοβική αντίληψη για τη σύγχρονη δημοκρατική λειτουργία στο πλαίσιο των Α.Ε.Ι. και παραγνώριζουν ότι οι φοιτητές καθίστανται ερήμην τους συχνά πεδίο πειραματισμού και αμφίβολης σκοπιμότητας αποφάσεων που επηρεάζουν καθοριστικά το προσωπικό, παιδευτικό και επαγγελματικό τους μέλλον. Πάντως, κυριότερες μορφές συμμετοχής των φοιτητών στα όργανα συνδιοίκησης των Α.Ε.Ι. είναι οι εξής:

- ❖ **α) Η Παρουσία εκπροσώπων στα συλλογικά όργανα**
- ❖ **β) Η Λειτουργία φοιτητικών συλλόγων**
- ❖ **γ) Η Παρουσία u954 και έκφραση γνώμης κατά την εκλογή των Πανεπιστημιακών διδασκάλων**

α) Παρουσία στα συλλογικά όργανα.

Αναφέρεται συνοπτικά ότι βάσει των διατάξεων του νόμου 1268/1982 «Οι φοιτητές έχουν δικαίωμα σε επίπεδο Τμήματος να εκλέγουν τη διοίκησή του **με συμμετοχή 50% το αριθμού των μελών Δ.Ε.Π. και να συμμετέχουν στο Δ.Σ. με 2 εκπροσώπους.**

⁹ **Γ. Χουβαρδά**, *Η ελευθερία της διδασκαλίας, της τέχνης και της επιστήμης και η συμμετοχή των φοιτητών εις την διοίκηση του Πανεπιστημίου*, 1977.

¹⁰ **Π. Δαγτόγλου**, *Ατομικά Δικαιώματα*, τόμος Α', εκδόσεις Σάκκουλα, 1991, σελ. 707 επ.

Συμμετέχουν επίσης στον τομέα με 5 εκπροσώπους, εφόσον ο αριθμός αυτός δεν υπερβαίνει το 30% των μελών Δ.Ε.Π., στη Γ.Σ. της Σχολής μέσω των εκπροσώπων των Τμημάτων, στην Κοσμητεία με έναν εκπρόσωπο κατά τμήμα, στη σύγκλητο με έναν εκπρόσωπο ανά τμήμα και στο πρυτανικό συμβούλιο με έναν εκπρόσωπο. Ουσιαστική συμμετοχή των διαφόρων πανεπιστημιακών ομάδων και ιδιαίτερα των φοιτητών βρίσκουμε στα Γερμανικά Πανεπιστήμια, που στηρίζονται στο οργανωτικό σύστημα του «**ομαδικού πανεπιστημίου**», το οποίο συμβιβάζεται με την αξιολογική αντίληψη του άρθρου 5 παρ.3 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης που συμπίπτει με το άρθρο 16 παρ.1 του ελληνικού Συντάγματος. Στη σύνθεση της ακαδημαϊκής συγκλήτου του Πανεπιστημίου του Αμβούργου, όπως καθορίζεται στο άρθρο 29 του από 25-4-1969 νόμου, μετέχουν ο Πρόεδρος, ο αντιπρόεδρος, 7 καθηγητές, 4 υφηγητές, 4 επιμελητές, 4 φοιτητές και 2 εκπρόσωποι υπαλλήλων και εργατών με συμβουλευτική ψήφο¹¹.

Σημαντική κρίνεται η συμμετοχή των φοιτητών στη Γ.Σ. Τμήματος όπου λαμβάνονται σημαντικές αποφάσεις, στη Γ.Σ. του Τομέα όπου οι 5 φοιτητικοί εκπρόσωποι με τον εκπρόσωπο των Ε.Μ.Υ. μπορούν να σχηματίσουν πλειοψηφία στη Γ.Σ. όταν ο τομέας συγκροτείται με 5 μέλη Δ.Ε.Π. καθώς και στην Κοσμητεία και τη Σύγκλητο όπου αντιστοιχεί περίπου στον αριθμό των μετεχόντων καθηγητών.

β. Οι φοιτητικοί σύλλογοι

«Το άρθρο 16 παρ.5 Συντ. κάνει λόγο για ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Κατά μια άποψη ο χαρακτηρισμός αυτός αποκλείει την πρόσδοση

¹¹ **Α. Μιχαλόπουλου**, Οι πρόσφατες εξελίξεις των νομοθετικών και διοικητικών ρυθμίσεων για την ανώτατη παιδεία στην Ελλάδα, Ιαν. 1990, σελ. 134.

στα πανεπιστήμια από του κοινό νομοθέτη μικτής μορφής, με την εισαγωγή σωματειακών στοιχείων στην οργάνωσή τους¹². Έτσι η συμμετοχή ιδίως των φοιτητών στη λήψη των αποφάσεων των Α.Ε.Ι. αποκλείεται, διότι αυτοί είναι «μεταβατικοί χρήστες των υπηρεσιών των Α.Ε.Ι.» και δεν έχουν παρά το δικαίωμα ν' ακούγονται ή ακόμα και να ψηφίζουν σε καθαρώς διοικητικά ζητήματα που αφορούν τη φοιτητική τους ζωή¹³. Συναφώς υποστηρίχτηκε η διατήρηση της «οργανικής και λειτουργικής ιδιαιτερότητας» των καθηγητών σε σχέση με το λοιπό διδακτικό προσωπικό.

Οι απόψεις αυτές δε βρίσκουν έρεισμα στο ισχύον Σύνταγμα. Η και' άρθρο 16 παρ.5 εδ. α' Συντ. «Πλήρης αυτοδιοίκηση» δε μπορεί να περιορίζεται στους πάλαι ποτέ «τακτικούς καθηγητές». Η αυτοδιοίκηση είναι πλήρης όταν συμμετέχουν σ' αυτή όλοι. Η νομολογία δέχεται το σύγχρονο μοντέλο του πανεπιστημίου των ομάδων, το οποίο έχει ως προϋπόθεση την ισότιμη συμμετοχή στα συλλογικά όργανα εκπροσώπων της κάθε ομάδας¹⁴.

Η πρόβλεψη πάντως «ειδικού νόμου για την οργάνωση και λειτουργία των φοιτητικών συλλόγων και τη συμμετοχή των σπουδαστών σε αυτούς»¹⁵ έχει την έννοια ότι ο νομοθέτης μπορεί να καθιερώσει παρεκκλίσεις από τα άρθρα 12 και 23 Συντ. κυρίως ρυθμίζοντας τη φοιτητική εκπροσώπηση μέσω ενός μόνο φοιτητικού συλλόγου σε κάθε Α.Ε.Ι. ή Τμήμα Α.Ε.Ι.

Η κατά γενική ομολογία «αιελής» διάταξη του νόμου 1268/1982 για τους συλλόγους φοιτητών συνέβαλε στη καλάρωση των διαδικασιών,

¹² Π. Δαγτόγλου, *Ατομικά Δικαιώματα Α'*, εκδόσεις Σάκκουλα, 1991, 682 επ.

¹³ ΣτΕ 2805/84, Σκέψη δέκατη – γνώμη μειοψηφίας Ολ., Το Σ 1984, σελ. 651.

¹⁴ Κ. Χρυσόγονου, *Συνταγματικά Δικαιώματα*, Εκδόσεις Σάκκουλα 2002, σελ. 324.

¹⁵ Βιδάλη Τ., Δημητρόπουλου Π., Παπακωνσταντίνου Απ., Παπανικολάου Κ., *Το Σύνταγμα της Ελλάδος και η Ε.Σ.Δ.Δ.*, εκδ. Σάκκουλα, 2001, σελ. 35.

στην αδυναμία άρθρωσης ενιαίου φοιτητικού λόγου με «αμιγώς φοιτητικό» ενδιαφέρον και στη μετατροπή των φοιτητικών συλλογικών οργάνων σε πεδία κομματικής αντιπαράθεσης και προπαγάνδας.

Τα φοιτητικά όργανα και οι εκπρόσωποι των φοιτητών στα όργανα υ963 συνδιοίκησης των Α.Ε.Ι. αναδεικνύονται μέσω ετήσιων εκλογών κατόπιν απόφασης της Ένωσης Φοιτητικών Ενώσεων Ελλάδος (Ε.Φ.Ε.Ε.) και οι φοιτητικές παρατάξεις συμμετέχουν με χωριστά ψηφοδέλτια. Η ανάδειξη των εκπροσώπων γίνεται βάσει του συστήματος της απλής αναλογικής.

Με δεδομένη πάντως την ισχύουσα κατάσταση στα φοιτητικά πράγματα, το σύστημα εκλογής εκπροσώπων μετατρέπεται συχνά σε μια ιδιότυπη «δικτατορία» της μειοψηφίας εις βάρος της πλειοψηφίας και επομένως του συμφέροντος των φοιτητών ενώ οι εκπρόσωποι ορίζονται ουσιαστικά με αδιαφανείς διαδικασίες από τις παρατάξεις χωρίς σεβασμό στην ψήφο του φοιτητικού πληθυσμού.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απαξίωση της συνδικαλιστικής δράσης εντός του Πανεπιστημίου, το σιγματισμό ατόμων ή και ομάδων, το μπλοκάρισμα των αποφάσεων για κακή δράση των φοιτητών και ουσιαστικά τον «ενταφιασμό» της φοιτητικής εκπροσώπησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο τυπικά μη υπάρχων σύλλογος φοιτητών Νομικής «Η Θέμις» που δυσλειτουργεί λόγω αδυναμίας διαπαραταξιακής συνεννόησης ενώ δε διαθέτει ούτε καταστατικό οργάνωσης και λειτουργίας.

Η κατάσταση απαιτεί τη λήψη άμεσων μέτρων τόσο από την πολιτεία όσο και από τα όργανα του Πανεπιστημίου ώστε να προσδοθεί

ουσιαστικό περιεχόμενο στις φοιτητικές διεκδικήσεις (θα αναφερθούν ορισμένα στον επίλογο).

γ. Η συμμετοχή στην εκλογή μελών Δ.Ε.Π.

«Ο νόμος χορήγησε στους φοιτητικούς εκπροσώπους τη δυνατότητα να αξιολογούν τη διδακτική ικανότητα των μελών Δ.Ε.Π. και των άλλων υποψηφίων, η δε αξιολόγηση αυτή που στην πράξη επεκτείνεται και σε άλλα ζητήματα, όπως π.χ. στην πολυσήμαντη «συνεργασιμότητα» των υποψηφίων, αποτελεί στοιχείο που συνεκτιμάται υποχρεωτικά στις διαδικασίες εκλογής ή προαγωγής. Έχει μάλιστα επικρατήσει να παρίστανται οι φοιτητικοί αντιπρόσωποι καθ' όλη τη διάρκεια της συζητήσεως και ψηφοφορίας, αν και δεν έχουν ψήφο, επηρεάζοντας έτσι ορισμένους από αυτούς που έχουν»¹⁶.

Πράγματι, *«στην αρχή της συνεδριάσεως (εκλογής μέλους Δ.Ε.Π. στη θέση του καθηγητή) εκπρόσωπος των φοιτητών μελών της Γ.Σ. Τμήματος αναλύει τα πορίσματα της αξιολόγησης της διδακτικής ικανότητας των υποψηφίων. Μετά από σχετική συζήτηση μεταξύ των εκλεκτόρων, στο τέλος της οποίας εκπρόσωπος των φοιτητών – μελών της Γ.Σ. μπορεί να υπομνήσει στους εκλέκτορες την αξιολόγηση διδακτικού έργου των υποψηφίων, γίνεται ψηφοφορία για την εκλογή ή την προαγωγή»¹⁷.*

Με σειρά αποφάσεων του που έχουν παρόμοιο σκεπτικό¹⁸, το Συμβούλιο της Επικρατείας δέχεται ότι *«η συμμετοχή των εκπροσώπων των φοιτητών στη γενική συνέλευση του τμήματος κατά τη διαδικασία εκλογής μελών του διδακτικού ερευνητικού προσωπικού και ειδικότερα η παρουσία*

¹⁶ Π. Δαγτόγλου, *Ατομικά Δικαιώματα Α'*, εκδόσεις Σάκκουλα, 1991, σελ. 708.

¹⁷ ΣτΕ 2923/87 (Ολομ.) Εισηγητής: Ν. Παπαδημητρίου.

¹⁸ ΣτΕ 3837/1986 (Ολομ.), ΣτΕ 3324/1988 (Ολομ.), ΣτΕ 2923/87 (Ολομ.), ΣτΕ 2805/1984 (Ολομ.), ΣτΕ 1731/86 (Ολομ.), ΣτΕ 3738/1988 (Ολομ.), ΣτΕ 3837/86 (Ολομ.).

τους κατά την κοινή συνεδρίαση της γενικής συνέλευσης και των εκλεκτόρων με τη δυνατότητα να υποβάλλουν ερωτήσεις και να αξιολογούν το διδακτικό έργο των υποψηφίων **ευρίσκει έρεισμα στην αρχή της πλήρους αυτοδιοίκησης των Α.Ε.Ι. (άρθρο 16 §5 Συντ.)**, στην οποία ερείδεται το σύγχρονο σχήμα του πανεπιστημίου των ομάδων, λειτουργική προϋπόθεση του οποίου είναι η ισότιμη συμμετοχή στα συλλογικά όργανα των εκπροσώπων κάθε ομάδας (μελών Δ.Ε.Π., φοιτητών) κατ' άρθρο 8 και 15 παρ.1, 3, 4 του νόμου 1268/1982». Επίσης με την απόφαση Σ.τ.Ε. 3324/1988 το ακυρωτικό δέχεται ότι «Ο κατ' άρθρο 79 §1 περ. α' Ν. 1566/1985 τρόπος εκπροσώπησης των φοιτητών στα πανεπιστημιακά όργανα **συνάδει προς το άρθρο 16 §5 Συντ.** γιατί με την προβλεπόμενη από τη νομοθετική αυτή διάταξη αναλογική εκπροσώπηση όλων των φοιτητικών παρατάξεων, βάσει του αριθμού των ψήφων που είχε λάβει κάθε μία από αυτές, επιτυγχάνεται η **ευρύτερη δυνατή συμμετοχή και σύμπραξη των φοιτητών** στη διοίκηση και λειτουργία των Α.Ε.Ι.». Συμβατή με την παραπάνω είναι και η απόφαση του Σ.τ.Ε. 30/7/1991 στην οποία αναφέρεται ότι «Λόγος, κατά τον οποίο στη Γ.Σ. της συμμετέσχον εκπρόσωποι των φοιτητών που δεν είχαν εκλεγεί με καθολική ψηφοφορία, ανεξαιρέτως του ότι προβάλλεται άνευ εννόμου συμφέροντος είναι αβάσιμος διότι ο έμμεσος τρόπος εκλογής των εκπροσώπων των φοιτητών στα πανεπιστημιακά όργανα **δεν αντιβαίνει προς το άρθρο 16 παρ. 5 Συντ.**».

Οι παραπάνω αποφάσεις επιβεβαιώνουν την εμπιστοσύνη και τη στήριξη της διοικητικής δικαιοσύνης στις προοπτικές εξέλιξης της φοιτητικής εκπροσώπησης και παρά τις σοβαρές νομικές ατέλειες που

δημιούργησαν ο κατά τα άλλα φιλόδοξος νόμος πλαίσιο 1268/1986 και ο συμπληρωματικός του 1566/1985, κρίνει ως αβάσιμους τους ισχυρισμούς ότι οι εκλογές ή προαγωγές μελών Δ.Ε.Π. πρέπει να ακυρωθούν λόγω του πράγματι νεφελώδους τρόπου ανάδειξης των φοιτητικών εκπροσώπων. Όπως τονίστηκε πάντως, πρωταρχική είναι η ευθύνη της πολιτείας που δε δημιούργησε το κατάλληλο νομικό πλαίσιο που θα ευνοούσε και θα ενθάρρυνε την ενιαία εκπροσώπηση των φοιτητών και τη συγκρότηση ισχυρών φοιτητικών οργάνων. Ο ρόλος των φοιτητικών παρατάξεων ιδίως τα πρώτα χρόνια μετά την ψήφιση του νόμου 1268/1982 δε στάθηκε ιδιαίτερα θετικός.

Κατά πλειοψηφία μάλιστα το σώμα της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας έκρινε ότι «στο εκλεκτορικό σώμα εκλογής των Πρυτανικών αρχών, μπορούν να μετέχουν εκπρόσωποι των φοιτητών και των ειδικών μεταπτυχιακών υποτρόφων (E.M.Y.)»¹⁹ απορρίπτοντας τις φοβικές απόψεις μελών της μειοψηφίας ότι «η εκλογή των Πρυτανικών αρχών ανήκει μόνο στους καθηγητές, οι οποίοι κατά το Σύνταγμα αποφασίζουν επί των Πανεπιστημιακών υποθέσεων ενώ η αυτοδιοίκηση των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων δεν περιλαμβάνει και το δικαίωμα των φοιτητών να συμμετέχουν στη διοίκηση των ιδρυμάτων αυτών και ειδικότερα στην εκλογή πρυτάνεως με αποφασιστική ψήφο. Διότι η αυτοδιοίκηση των Α.Ε.Ι. ανατίθεται από το άρθρο 16 του Συντάγματος σ' εκείνα τα όργανα που λόγω των τυπικών και ουσιαστικών προσόντων τους εγγυώνται την πραγμάτωση του σκοπού αυτού, δηλαδή στα μέλη του καθηγητικού προσωπικού, που είναι υπεύθυνοι λειτουργοί της επιστήμης. Η

¹⁹ ΣτΕ 2805/1984 (Ολομ.).

συμμετοχή των φοιτητών στη λήψη αποφάσεων των Α.Ε.Ι. με αποφασιστική ψήφο αποκλείεται από την ίδια τη φύση του ρόλου τους στα ιδρύματα αυτά. Διότι αυτοί δεν έχουν προφανώς αποκτήσει ακόμα τα προσόντα που απαιτεί η λήψη αποφάσεων. Τα Πανεπιστήμια δεν είναι πολιτικές κοινότητες, ώστε να διοικούνται με την αρχή της ίσης συμμετοχής ή ψήφου των ενδιαφερόμενων. Οι τελευταίοι (φοιτητές) έχουν δικαίωμα να ακούονται (ή ακόμα και να ψηφίζουν) σε καθαρώς διοικητικά θέματα που αφορούν τη φοιτητικής τους ζωή».

Ανάλογες απόψεις εκφράζει και ο Δαγτόγλου: «Δεδομένου ότι οι φοιτητικοί σύλλογοι είναι συνδεδεμένοι με πολιτικά κόμματα, των οποίων αποτελούν κατά κανόνα παραρτήματα, επιφέρουν κατ' ανάγκην πλήρη κομματικοποίηση της εκλογής και λειτουργίας των πανεπιστημιακών οργάνων, επιβάλλοντας αντί των ουσιαστικών επιστημονικών κριτηρίων, τα οποία δεν κατέχουν ακόμη οι φοιτητές, εξωεπιστημονικά και εξωπανεπιστημιακά κατά κανόνα κομματικά κριτήρια»²⁰.

Πέρα από τους όποιους απαξιωτικούς χαρακτηρισμούς που γενικεύουν σκόπιμα, νοσηρά πράγματι φαινόμενα, στο χώρο της φοιτητικής εκπροσώπησης, είναι γεγονός ότι η ασάφεια και η αοριστία του νομοθέτη του 1268/1982 σχετικά με τη συγκρότηση, τη λειτουργία και την αντιπροσωπευτικότητα των φοιτητικών συλλόγων καθώς και η έλλειψη βούλησης των πολιτικών ηγεσιών του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων να προωθήσουν νομοσχέδιο που θα ρύθμιζε επαρκώς το θέμα, οδήγησαν το Συμβούλιο της Επικρατείας στην ακύρωση εκλογών ή προαγωγών μελών Δ.Ε.Π. εξ' αιτίας της νεφελώδους

²⁰ **Δαγτόγλου**, *Ατομικά Δικαιώματα Α'*, εκδόσεις Σάκκουλα, 1991, σελ. 708.

και θεωρούμενης ως μη αντιπροσωπευτικής εκλογής των φοιτητικών εκπροσώπων με το εξής σκεπτικό:

*«Επειδή η διάταξη του άρθρου 16 παρ.5... δεν επέβαλε στον κοινό νομοθέτη την υποχρέωση να οργανώσει τους φοιτητικούς συλλόγους με τη μορφή νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου. Αντιθέτως, επιτρέπει να εκδοθεί **ειδικός νόμος**, ο οποίος **κατά παρέκκλιση** των εγγυήσεων του άρθρου 12 του Συντάγματος θα ρυθμίσει τον τρόπο εκπροσώπησης των φοιτητών με ένα μόνο φοιτητικό σύλλογο ανά Τμήμα. Ο ειδικός αυτός νόμος πρέπει να εξασφαλίζει την **ευρύτερη δυνατή** συμμετοχή των φοιτητών στον αντιπροσωπευτικό αυτό σύλλογο, που θα υποδεικνύει τους εκπροσώπους των φοιτητών στη διοίκηση του Πανεπιστημίου.*

*Επειδή η διάταξη του άρθρου 2 παρ.3 εδ. β' του ν.1268/1982, κατά το μέρος που ορίζει ότι οι εκπρόσωποι των φοιτητών στα πανεπιστημιακά όργανα εκλέγονται από ένα φοιτητικό σύλλογο σε κάθε τμήμα και ότι ο σύλλογος αυτός έχει τη μορφή νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου είναι σύμφωνη με τη ρήτρα του άρθρου 16 παρ.5 εδ. β' του Συντάγματος. Περαιτέρω όμως η **νομοθετική** αυτή **ρύθμιση είναι ατελής**, εφόσον σε αυτή δεν καθορίζεται ούτε ο τρόπος λειτουργίας του μοναδικού σε κάθε τμήμα φοιτητικού συλλόγου, ούτε θεσπίζονται κριτήρια εξασφαλιστικά της ευρύτερης συμμετοχής των φοιτητών, ούτε διευκρινίζεται ο τρόπος αναδείξεως των εκπροσώπων με υπόδειξη από τη διοίκηση του συλλόγου ή με άμεση εκλογή από τη γενική συνέλευση των μελών του. Η ατέλεια αυτή δε μπορεί να αναπληρωθεί με την ανάθεση της ευθύνης εκλογής των εκπροσώπων στους ήδη υφιστάμενους φοιτητικούς συλλόγους, οι οποίοι λειτουργούσαν στο πλαίσιο του παλαιού οργανωτικού πλαισίου του*

Πανεπιστημίου και με καταστατικά μη προσαρμοσμένα στο... νέο νομοθετικό καθεστώς. Μέχρι δε την ολοκλήρωση της ειδικής αυτής ρυθμίσεως η ανάδειξη των εκπροσώπων μόνο με άμεση εκλογή όλων των εγγεγραμμένων φοιτητών είναι συνταγματικά θεμιτή, συγκαλουμένων από τον Πρόεδρο του Τμήματος για το σκοπό αυτό, κατ' εφαρμογή της αρχής της πλήρους αυτοδιοίκησης των Α.Ε.Ι. Αυτό δε ισχύει είτε οι μετέχοντες στα συλλογικά πανεπιστημιακά όργανα εκπρόσωποι των φοιτητών έχουν δικαίωμα αποφασιστικής ψήφου κι έτσι συμπράττουν στη λήψη και διαμόρφωση της αποφάσεως, είτε εκφέρουν απλή γνώμη για διαφώτιση των εχόντων αποφασιστική αρμοδιότητα μελών του οργάνου»²¹.

VII) ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ

Όπως και τα άλλα ατομικά δικαιώματα, έτσι και η ακαδημαϊκή ελευθερία των διδασκομένων δεν περιλαμβάνει την ελευθερία παραβιάσεως των γενικών νόμων. Υπ' αυτήν την έννοια η ακαδημαϊκή ελευθερία, παρά το ότι περιορίζεται από τους γενικούς νόμους προστατεύεται και έναντι του νομοθέτη²². Κατά το άρθρο 16 παρ.1 εδ. 2 «η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα».

Η υποχρέωση υπακοής στο Σύνταγμα, όπως και η απαγόρευση καταχρήσεως της ακαδημαϊκής ελευθερίας (άρθρο 25 παρ.3 Συντ.) παραβιάζονται μόνο με τη χρησιμοποίηση της θέσεως του φοιτητή στο Πανεπιστήμιο για προπαγάνδα εναντίον του ιδίου του Συντάγματος και

²¹ ΣτΕ 2805/1984 (Ολομ.).

²² **Γ. Βλάχου**, *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*, Επίμετρο, 1979 σελ. 85 υποσ.82, που αντικρούει τις απόψεις του Αρ. Μάνεση, ένθ. αν. σελ. 10.

των αρχών του. Δεν απαγορεύεται η επιστημονική κριτική. Προπαγάνδα, παραπληροφόρηση, διέγερση μίσους ή περιφρόνησης, άσκηση ψυχολογικής ή σωματικής βίας, λογοκρισία ή σαμποτάζ γνώμων και ομιλητών, δεν έχουν θέση στο πανεπιστήμιο, δεν καλύπτονται από την ακαδημαϊκή ελευθερία και δεν πρέπει να γίνονται ανεκτά με βάση και το άρθρο 18 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Ανάμεσα στους φοιτητές και το Α.Ε.Ι. ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου υπάρχουν ειδικές κυριαρχικές σχέσεις. Από τις σχέσεις αυτές απορρέουν ιδιαίτερα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Μερικές από τις υποχρεώσεις αυτές περιορίζουν την άσκηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας.

Είναι βέβαια χαρακτηριστικό του «*συντεχνιακού*» χαρακτήρα του νόμου 1268/1982 ότι, *μόνος ανάμεσα σ' όλους τους πανεπιστημιακούς νόμους των ανεπτυγμένων χωρών, προβλέπει μόνο δικαιώματα των φοιτητών*. Όταν το Σύνταγμα ορίζει ότι η ακαδημαϊκή ελευθερία δεν απαλλάσσει από το καθήκον υπακοής στο Σύνταγμα εννοεί και τους φοιτητές. Οι φοιτητές δε μπορούν να χρησιμοποιούν τις δυνατότητες που τους παρέχει η πανεπιστημιακή φοίτηση για να εκτρέπονται σε προσωπικές επιθέσεις ή κομματική προπαγάνδα²³.

Οι απόψεις αυτές αν και εκφράζουν μια ελιτίστικη αντίληψη για τη θέση των φοιτητών στο πλαίσιο του Πανεπιστημίου καυτηριάζουν απαράδεκτες πρακτικές που με ευθύνη πολλές φορές των φοιτητικών παρατάξεων προκαλούνται στους χώρους διδασκαλίας. Καταλήψεις από μεμονωμένα άτομα, εκτεταμένες φθορές υλικού για δήθεν σοβαρούς λόγους στο πλαίσιο του ελασικότατου πλαισίου του Πανεπιστημιακού

²³ Π. Δαγτόγλου, *Ατομικά Δικαιώματα Α'*, 1991, εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 714.

αούλου που θέτει ο ν. 1268/1982, τραμπουκισμοί και προπηλακισμοί μεταξύ φοιτητών σε γενικές συνελεύσεις, αποδοκιμασίες καθηγητών συνιστούν πληγές για το ελληνικό πανεπιστήμιο και απαιτείται συνεργασία και ισχυρή πολιτική βούληση για να εκλείψουν. Αφειρηία θα αποτελέσει η ριζική αναθεώρηση του θεσμικού πλαισίου και η κατάρτιση και τήρηση Κανονισμού σε κάθε Α.Ε.Ι.

VIII) ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Το ελληνικό Πανεπιστήμιο διατρέχει στις μέρες μας μια μεταβατική περίοδο. Μια εποχή έντονων μεταβολών τόσο στη δομή όσο και στη λειτουργία του. Βασικός στόχος ήταν, είναι και πρέπει να παραμείνει η δημοκρατικοποίηση των θεσμών και μηχανισμών του. Η προσέγγιση καθηγητών – φοιτητών και η διεξαγωγή γνήσιου και υγιούς διαλόγου στα θεσμικά όργανά του με την ενεργό συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων πανεπιστημιακών ομάδων.

Η προσαρμογή στις σύγχρονες οικονομικές, τεχνολογικές και κοινωνικές εξελίξεις ιδίως με τη δημιουργία του **Ενιαίου Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης στην Ευρώπη** ως το 2010 επιβάλλουν τον επαναπροσδιορισμό των σχέσεων διδασκόντων – διδασκομένων σε δημοκρατική κατεύθυνση και την παροχή ολοκληρωμένων και επαρκών θεσμικών και δημοσιονομικών εγγυήσεων για την εύρυθμη και παραγωγική λειτουργία του πανεπιστημίου και την πραγμάτωση της σημαντικής πνευματικής και κοινωνικής αποστολής του.

Στο πλαίσιο αυτό η διεύρυνση και η θωράκιση της συμμετοχής των φοιτητών μέσω ενιαίου οργάνου στα διοικητικά

όργανα των Α.Ε.Ι. προβάλλει επιτακτική. Με κωδικοποίηση των διατάξεων για τη δομή και τη λειτουργία των Α.Ε.Ι., με τη σύνταξη εσωτερικών κανονισμών λειτουργίας και τη διασφάλιση της τήρησής τους και κυρίως με την αναθεώρηση του ισχύοντος καθεστώτος για τη φοιτητική εκπροσώπηση και τους φοιτητικούς συλλόγους στη βάση της προώθησης του ενιαίου λόγου και της κοινής δράσης με υπέρβαση των κομματικών γραμμών και καλή πίστη παρά τις ιδεολογικές διαφορές, θα ανοίξει ο δρόμος για το Πανεπιστήμιο του 21ου αιώνα, για την Κοινωνία των πολιτών – φοιτητών και την ωρίμανση του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Αρκεί να υπάρχει βούληση. Αρκεί να γίνει ένα άλμα «πιο γρήγορο από τη φθορά». Αρκεί το όραμα να γίνει πρόγραμμα.

ΙΧ) ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. ΒΙΒΛΙΑ

1. Αντωνίου Θεοδώρας, Στοιχεία άμεσης δημοκρατίας στο αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1975, Από την αντιπροσώπευση στην ταυτότητα, Εκδόσεις Σάκκουλα 1988.
2. Bartlsperger, VVDstRL, 1975.
3. Βενιζέλου Ευάγγελου – Χρυσόγονου Κωνσταντίνου, Πρακτικά συνταγματικού δικαίου και ατομικών ελευθεριών εκδόσεις Σάκκουλα 1993.
4. Βλάχου Γ., Το Σύνταγμα της Ελλάδος, Επίμετρο, 1979.
5. Boeckenfoerde, Der Staat, 1976.
6. Δαγτόγλου Π., Ατομικά Δικαιώματα Α' Τόμος, Εκδόσεις Σάκκουλα 1991.
7. Δημητρόπουλου Ανδρέα, Συνταγματικά Δικαιώματα, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, έκδοση 2004.
8. Μάνεση Αριστόβουλου,
 - Η συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Ανάτυπο από το περιοδικό «Ο Πολίτης», 1977.
 - Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980.
 - Ατομικές Ελευθερίες, Έκδοση 4η, 1982.
9. Μαντζούφα Π., Ακαδημαϊκή Ελευθερία, 1980.
10. Μιχαλόπουλου Αναστάσιου, Οι πρόσφατες εξελίξεις των νομοθετικών και διοικητικών ρυθμίσεων για την ανώτατη Παιδεία στην Ελλάδα, διδακτορική διατριβή, Ιανουάριος 1990.
11. Πανούση Γ. Κλάδη Δ.: Ο νόμος – πλαίσιο για τη δομή και τη λειτουργία των Α.Ε.Ι., Εκδόσεις Σάκκουλα 1996.

- 12.** Παντελή Αντ., Ζητήματα Συνταγματικών Επιφυλάξεων, 1984.
- 13.** Σβώλου Αλέξανδρου-Βλάχου Γ.: Το Σύνταγμα της Ελλάδος, τόμος Β', 1955.
- 14.** Σκουρή Βασίλη, Το Δίκαιο της Παιδείας, Εκδόσεις Σάκκουλα 1995.
- 15.** Χουβαρδά Γ.: Η ελευθερία της διδασκαλίας, της τέχνης και της επιστήμης και η συμμετοχή των φοιτητών εις την διοίκησην του Πανεπιστημίου, 1977.
- 16.** Χρυσόγονου Κωνσταντίνου, Συνταγματικά Δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα 2002.
- 17.** Wasser Man, Recht und Staat, 1987.

Β. ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Βεγλερή Φ., Τα δικαιώματα του ανθρώπου και οι περιορισμοί τους, Περιοδικό το Σύνταγμα 1979.

Χ) ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Σ.τ.Ε. 2298/1979, Σ.τ.Ε. 2805/1984, Σ.τ.Ε. 1731/1986 «Εκλογή μελών Δ.Ε.Π., παράσταση φοιτητών», εισηγητής Σ. Σαρηβαλάσης, σύμβουλος , Σ.τ.Ε. 3837/1986 «Συμμετοχή σε διοικήσεις Α.Ε.Ι.», Σ.τ.Ε. 2923/1987, Σ.τ.Ε. 3324/1988 «Εκπαίδευση/ Ανώτατη Εκπαίδευση/ Όργανα διοικήσεως Α.Ε.Ι. και Τμημάτων/ Αρμοδιότητες/ Συλλογικά όργανα διοικήσεως/ Συμμετοχή φοιτητών», Σ.τ.Ε. 3738/1988 «Κοινή συνεδρίαση Γ.Σ. Τμήματος και εκλεκτορικού σώματος», Σ.τ.Ε. 3017/1991.

Σημειώνεται ότι όπως προκύπτει από τους τόμους και τα ευρετήρια του Σ.τ.Ε. όλες οι αποφάσεις έχουν παρόμοιο σκεπτικό. Ενδεικτικά παρατίθεται η απόφαση της ολομέλειας του Σ.τ.Ε. 2923/1987:

Πρόεδρος: Θ. Κουρουσόπουλος

Εισηγητής: Ν. Παπαδημητρίου, σύμβουλος

Επειδή με την κρινόμενη αίτηση, ζητείται παραδεκτώς η ακύρωση της Β2/5467/12.9.1984 αποφάσεως του Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΦΕΚ 165 τ.ν.π.δ.δ). Με την απόφαση αυτή διορίσθηκε ο Θεόδωρος Γεωργιάδης σε μόνιμη θέση επίκουρου καθηγητή του τμήματος βιολογίας της φυσικομαθηματικής σχολής του Πανεπιστημίου Πατρών, μετά την εκλογή του από τη γενική συνέλευση και το εκλεκτορικό σώμα (απόφ.41/2.6.1984).

Επειδή, στη δίκη παρεμβαίνει παραδεκτώς και με έννομο συμφέρον για τη διατήρηση της ισχύος της προσβαλλόμενης αποφάσεως ο διορισθείς επίκουρος καθηγητής Θεόδωρος Γεωργιάδης.

Επειδή, η υπόθεση εισάγεται για συζήτηση ενώπιον της ολομέλειας του Σ.τ.Ε. μετά την 3837/1986 παραπεμπτική απόφαση του Γ' Τμήματος για επίλυση του γενικότερης σημασίας ζητήματος του τρόπου αναδείξεως των εκπροσώπων των φοιτητών στη γενική συνέλευση του τμήματος, η οποία σε κοινή συνεδρίαση με το υ949 εκλεκτορικό σώμα αποφασίζει για την εκλογή και εξέλιξη των μελών Δ.Ε.Π. των Α.Ε.Ι.

Επειδή, με το άρθρο 15 του ν.1268/1982 (φεκ. 87), ρυθμίζεται το θέμα της εκλογής και εξελίξεως των μελών Δ.Ε.Π. ΤΩΝ Α.Ε.Ι. Ειδικότερα

στην παράγραφο 1 του άρθρου αυτού με τον τίτλο «Προκήρυξη» ορίζεται ότι «α) Η Γ.Σ. του Τμήματος προκηρύσσει τις θέσεις Δ.Ε.Π. που είναι κενές. Στην προκήρυξη αναφέρεται η βαθμίδα και ο Τομέας της υπό πλήρωση θέσης. β) Η προκήρυξη δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και τουλάχιστον δύο φορές σε τρεις ημερήσιες εφημερίδες της Αθήνας, σε δύο της Θεσσαλονίκης και σε δύο των εδρών Α.Ε.Ι. της χώρας εφόσον κυκλοφορούν». Στην παράγραφο 3 ορίζεται ότι «α) Μέσα σε αποκλειστική προθεσμία πέντε ημερών από την υποβολή της αιτήσεως ή την ημερομηνία υποχρεωτικής κρίσης για εξέλιξη ή από το τέλος της 30ήμερης προθεσμίας, εφόσον πρόκειται για προκήρυξη θέσης, συγκροτείται με απόφαση της Γ.Σ. Τμήματος τριμελής επιτροπή από μέλη του Δ.Ε.Π. του ίδιου ή συγγενέστερου γνωστικού πεδίου, τα οποία μπορούν να είναι εκλέκτορες κατά την παρ.4». Στην ως άνω παρ.4 με τον τίτλο «Εκλέκτορες – Ψηφοφορίες» ορίζεται ότι: «Δικαίωμα ψήφου για την εκλογή ή την εξέλιξη μελών Δ.Ε.Π. του τμήματος της βαθμίδας για την οποία γίνεται η κρίση και των ανώτερων από αυτήν, οι οποίοι συγκροτούν σώματα εκλεκτόρων, εφόσον ο αριθμός τους δεν υπερβαίνει τους 30. Η αποστολή των εκλεκτόρων σωμάτων περατώνεται μόλις ολοκληρωθεί η συγκεκριμένη διαδικασία. δ) Μέσα σε αποκλειστική προθεσμία 10 ημερών από την υποβολή της εισηγητικής έκθεσης ή μετά την άπρακτο πάροδο της σχετικής προθεσμίας συνέρχονται υπό την προεδρία του Προέδρου του Τμήματος σε κοινή συνεδρίαση η Γ.Σ. Τμήματος και το σώμα εκλεκτόρων. Στην αρχή της συνεδρίασης εκπρόσωπος των φοιτητών μελών της Γ.Σ. Τμήματος αναλύει τα πορίσματα της αξιολόγησης της διδακτικής ικανότητας των υποψηφίων. Μετά από σχετική συζήτηση μεταξύ των εκλεκτόρων, στο τέλος της οποίας εκπρόσωπος των φοιτητών μελών της

Γ.Σ. μπορεί να υπομνήσει στους εκλέκτορες την αξιολόγηση του διδακτικού έργου των υποψηφίων, γίνεται ψηφοφορία για την εκλογή ή την προαγωγή. Οι εκλέκτορες αιτιολογούν ειδικά την ψήφο τους. Στην αρχή της συνεδρίασης οι υποψήφιοι μπορούν να αναπτύξουν προφορικά τις απόψεις τους για το περιεχόμενο της έκθεσης, απαντούν σε ερωτήσεις των μελών των δύο σωμάτων και αποχωρούν. ε) Υποψήφιος που συγκεντρώνει υπέρ αυτού τα 2/3 του συνόλου των εκλεκτόρων θεωρείται ότι έχει εκλεγεί». Εξάλλου στο άρθρο 8 του ίδιου νόμου ορίζεται ότι: «1) Όργανα του τμήματος είναι η Γενική Συνέλευση, το Διοικητικό Συμβούλιο και ο Πρόεδρος. 2α) Η Γενική Συνέλευση του τμήματος απαρτίζεται από το Δ.Ε.Π., εκπροσώπους των φοιτητών ίσους με το 50% και εκπροσώπους των ειδικών μεταπτυχιακών υποτρόφων ίσους προς το 15% του αριθμού των μελών Δ.Ε.Π. που είναι μέλη της Γ.Σ.».

Επειδή όπως έχει κριθεί (Ολ. ΣτΕ 1731/1986), η συμμετοχή εκπροσώπων των φοιτητών στη Γ.Σ. Τμήματος κατά τη διαδικασία εκλογής μελών Δ.Ε.Π. και ειδικότερα η παρουσία τους κατά την κοινή συνεδρίαση της Γ.Σ. και των εκλεκτόρων με τη δυνατότητα να υποβάλλουν ερωτήσεις και να αιτιολογούν το διδακτικό έργο των υποψηφίων ευρίσκει έρεισμα στην αρχή της πλήρους αυτοδιοίκησης των Α.Ε.Ι. (άρθρο 16 παρ.5 Συντάγματος) στην οποία ερείδεται το σύγχρονο σχήμα του Πανεπιστημίου των ομάδων, λειτουργική προϋπόθεση του οποίου είναι η ισότιμη συμμετοχή στα συλλογικά όργανα των εκπροσώπων κάθε ομάδας (κύριου διδακτικού προσωπικού – λοιπού διδακτικού προσωπικού και φοιτητών). Η διάταξη όμως του άρθρου 2 παρ.3 του νόμου 1268/1982, που ορίζει ότι οι εκπρόσωποι των

πανεπιστημιακά όργανα, μεταξύ των οποίων και η Γ.Σ. Τμήματος, εκλέγονται από ένα φοιτητικό σύλλογο που λειτουργεί σε κάθε τμήμα με τη μορφή νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, είναι ατελής, εφόσον με αυτή δεν καθορίζεται ούτε ο τρόπος λειτουργίας του μοναδικού σε κάθε τμήμα φοιτητικού συλλόγου, ως προς το θέμα εκπροσώπησης των φοιτητών στα ακαδημαϊκά όργανα, ούτε θεσπίζονται κριτήρια εξασφαλιστικά της ευρύτερης συμμετοχής των φοιτητών, ούτε διευκρινίζεται ο τρόπος αναδείξεως εκπροσώπων με υπόδειξη από τη διοίκηση του συλλόγου ή με άμεση εκλογή από υ964 τη Γ.Σ. των μελών του. Η ατέλεια αυτή δε μπορεί να αναπληρωθεί με την ανάθεση της ευθύνης εκλογής των εκπροσώπων στους υφιστάμενους φοιτητικούς συλλόγους, οι οποίοι λειτουργούσαν στα πλαίσια του παλαιού οργανωτικού πλαισίου του Πανεπιστημίου. Έως δε την ολοκλήρωση της ειδικής αυτής νομοθετικής ρυθμίσεως, η ανάδειξη των εκπροσώπων των φοιτητών μόνο με άμεση εκλογή όλων των εγγεγραμμένων φοιτητών είναι συνταγματικά θεμιτή, συγκαλουμένων για το σκοπό αυτό από τον πρόεδρο του τμήματος κατ' εφαρμογή της αρχής της πλήρους αυτοδιοικήσεως των Α.Ε.Ι. Αυτό δε ισχύει είτε οι μετέχοντες στα συλλογικά πανεπιστημιακά όργανα εκπρόσωποι των φοιτητών έχουν δικαίωμα αποφασιστικής ψήφου και έτσι συμπράττουν στη λήψη και διαμόρφωση της αποφάσεως, είτε εκφέρουν απλή γνώμη για διαφώτιση των εχόντων αποφασιστική αρμοδιότητα μελών του οργάνου.

Συνεπώς η εκλογή του μέλους ΔΕΠ από εκλεκτορικό σώμα στο οποίο έλαβαν μέρος εκπρόσωποι των φοιτητών, που επελέγησαν από τη διοίκηση των ήδη λειτουργούντων φοιτητικών συλλόγων δεν είναι νόμιμη.

